

EDUKACINĖ VEIKLA KAIP INTEGRALIOS SVEIKATOS PRIEŽIŪROS SĄLYGA: TEORINĖS IŽVALGOS IR PRAKTINIS PRITAIKOMUMAS

Augustas Česnavičius¹, Samanta Savickaitė², Jurga Remeikienė³, Alisa Maksimova¹,
Agnė Čižauskaitė^{4,5}, Alvydas Česas⁵

¹Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Medicinos akademijos Medicinos fakultetas,

²Klaipėdos universitetas, Socialinių mokslų fakultetas,

³Klaipėdos universitetinės ligoninės Radioterapijos ir branduolinės medicinos centras,

⁴Klaipėdos universitetas, Sveikatos mokslų fakulteto Slaugos katedra,

⁵Klaipėdos universitetinės ligoninės Onkologijos chemoterapijos klinika

Raktažodžiai: krūties vėžys, pacientų edukacija, informacijos poreikis, psichosocialinė gerovė, integrali sveikatos priežiūra.

Santrauka

Tyrimo tikslas - aptarti teorinius ir praktinius pacientų edukacijos aspektus kaip integralią krūties vėžiu sergančių pacienčių sveikatos priežiūros sąlygą. Mokslinės literatūros studijos atskleidė, kad pacientų, sergančių navikinėmis ligomis, edukacija yra labai aktuali problema visuomenėje. Onkologiniams ligoniams būdingų fizinių, socialinių ir psichologinių problemų kontekste informacijos poreikis apie ligą ir pagalbos galimybes yra vienas iš svarbiausių. Ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas krūties vėžiu sergančioms moterims, kadangi tai dažniausiai diagnozuojama jų onkologinė liga, ir moterims kyla didesnė rizika patirti stiprų nerimą ar netgi susirgti depresija ligos gydymo laikotarpiu. Tuo tarpu mokslinių tyrimų rezultatai parodė, kad edukacinė veikla teikia įvairialypę naudą pirmiausia patiems pacientams bei jį gydantiems specialistams. Edukacinės intervencijos paneigia klaidingus įsitikinimus, „stigmas“, kuriuos pacientai neretai sužino naršydami internete, paskatina aktyviau dalyvauti savo ligos gydyme, gerina pacientų gyvenimo kokybę ir prisideda prie sklandesnių ligos gydymo procesų užtikrinimo.

Įvadas

Pastaraisiais dešimtmečiais vis daugiau dėmesio skiriama pacientų, sergančių navikinėmis ligomis, edukacijai. Pagrindinė diskusijų apie pacientų švietimą priežastis: dauguma pacientų vėžio diagnozės ir ligos gydymo metu

neturi pakankamos informacijos apie ligą, jos eigą, gydymo principus. Visų procesų eigoje iškyla daug pacientams svarbių klausimų, todėl jiems reikalinga informacija, padedanti geriau suprasti ligos eigą ir gydymą [1,2].

Vertėtų pabrėžti, kad pacientams teikiama informacija turi būti individualizuota, t.y. pritaikyta jų ligos situacijai, todėl informacijos, kuri turėtų būti teikiama pacientams, pobūdis reikšmingai priklauso nuo vėžio lokalizacijos ir kitų su liga susijusių aspektų. Atsižvelgiant į faktą, kad krūties vėžys – dažniausiai diagnozuojama onkologinė moterų liga, antra pagal dažnumą onkologinė liga pasaulyje, o Lietuvoje 2017 metais šią diagnozę išgirdo 12 809 moterys [3,4], galima argumentuotai teigti, kad dėmesys krūties vėžiu sergančių moterų kompleksiniams poreikiams, taip pat ir informacijai, yra ypač aktualus mūsų visuomenėje.

PSO duomenimis, tinkamas supažindinimas su liga yra siejamas su geresne gyvenimo kokybe [5]. Tyrimai rodo, jog edukacinė veikla teikia įvairialypę naudą pirmiausia patiems pacientams bei jį gydantiems specialistams. Vykstant įvairias edukacinio pobūdžio intervencijas dažniausiai stiprinamas sveikatos priežiūros specialistų ir pacientų tarpusavio bendradarbiavimas, gerinama paciento psichologinė būklė ir emocinė savijauta, o tai akcentuojama kaip vienas iš didžiausių šviečiamojo pobūdžio veiklos privalumų. Be to, pacientų mokymas paneigia klaidingus įsitikinimus, „stigmas“, kuriuos pacientai neretai įgyja naršydami internete ir dėl kurių neretai bijo pradėti gydymą ar netgi jo atsisako. Pacientų švietimas paskatina pačius pacientus aktyviau dalyvauti gydymo procese, laikytis gydymo rekomendacijų bei pagerina gyvenimo kokybę ir patirtis [1,2].

Straipsnio tikslas: aptarti teorinius ir praktinius pacientų edukacijos aspektus kaip integralią krūties vėžiu sergančių pacienčių sveikatos priežiūros sąlygą.

Tyrimo medžiaga ir metodika

Šio straipsnio tyrimo objektas: edukacinė veikla kaip integralios sveikatos priežiūros sąlyga. Straipsnyje atsižvelgiant į mokslinėje literatūroje aptartus pagrindinius krūties vėžiu sergančių pacienčių informacijos poreikius aptariama edukacinių intervencijų nauda onkologiniams pacientams, pristatoma „Pacientų, sergančių krūties vėžiu, mokyklos“ iniciatyva Klaipėdos universitetinėje ligoninėje. Išanalizuota mokslinė literatūra pacientų edukacijos klausimais pagal pacientų informacijos poreikių ir edukacinių intervencijų naudingumo kriterijus. Darbe taip pat taikytas aprašomasis metodas, siekiant pristatyti pacientų mokyklos iniciatyvą Klaipėdos universitetinėje ligoninėje.

Edukacinių intervencijų poreikis ir nauda onkologijos pacientams. Mokslinių tyrimų rezultatai leidžia teigti, kad dauguma onkologinės ligos diagnozę išgirdusių asmenų susiduria su kompleksinėmis problemomis: ne tik fizinėmis, bet ir dvasinėmis, psichologinėmis bei socialinėmis. Minėtų problemų kontekste viena iš svarbiausių yra informacijos poreikis apie ligą ir pagalbos galimybes [6,7]. Vertėtų pabrėžti, kad moterims kyla didesnė rizika patirti stiprų nerimą ar netgi susirgti depresija onkologinės ligos gydymo laikotarpiu, todėl dėmesingumas šios tikslinės grupės informacijos poreikiams turi būti adekvatus [1,10].

Kadangi pacientės, sužinojusios diagnozę, patiria didžiulį stresą, natūralu, jog ieško daugiau informacijos apie ligą bei gydymą. Tyrimai rodo, kad apie 85% pacienčių papildomai domisi pačia liga [1]. Daugiau nei pusė moterų nori žinoti ligos gydymo galimybes bei galimas komplikacijas, vienas populiariausių klausimų - mitybos pokyčiai gydymo metu [1,10]. Mažiausiai domimasi ligos progresavimo greičiu [1], ligos etiologija ir prevencija [11].

Pacientės, sergančios krūties vėžiu, dažnai būna išsigandusios ir pažeidžiamos. Todėl tinkamas reikiamos informacijos suteikimas gali sumažinti streso lygį, pagerinti gyvenimo kokybę bei pasitikėjimą savimi. Internetas - labai patogus ir greitas informacijos šaltinis. Kaip rodo tyrimai, net 40% pacientų naudoja internetą, kad atsakytų į iškilusius klausimus. Tačiau naršymas internete gali būti žalingas dėl didelio kiekio nepatikimos informacijos, kuri pacientams gali sukelti nerimą bei sumaištį. Nors tai yra moderni priemonė efektyviai surasti reikiamą informaciją, vis dėlto pats populiariausias informacinis šaltinis – gydantis gydytojas [12,13]. Tačiau ir čia yra sunkumų. Dėl gydytojų, slaugytojų laiko bei komunikacijos stokos sudėtinga pateikti visą informaciją suprantamai. Todėl beveik pusė moterų lieka nepatenkintos gydytojų ir slaugytojų suteiktomis žiniomis [13]. Mažiausiai naudojami informacijos šaltiniai – brošiūros bei medicininiai žurnalai [14]. Jaunesnės nei 45 metų moterys nėra patenkintos informacijos kokybe ir kiekybe, kurią joms suteikia

gydytojai [11,12]. Pastebėta, kad moterų, kurių liga diagnozuota prieš 3 mėnesius, informacijos poreikis yra didesnis. Tačiau šis rodiklis sumažėja po 6 mėnesių, nes pacientės jau yra gydomos ir būna susidūrusios su pašaliniais poveikiais [12]. Taigi medicinos darbuotojai kartais dar nepakankamai įvertina pacientų žinių poreikį. Tikintis geresnės gydymo kokybės ir paciento pasitenkinimo paslaugomis – svarbu padėti sergančiajam kuo geriau suprasti savo ligą ir lavinti ligos valdymo įgūdžius.

Onkologinių pacientų švietimo nauda gali būti vertinama tiek iš paciento, tiek iš specialisto perspektyvų bei įvairiais aspektais: daroma įtaka specialisto ir paciento bendradarbiavimui, gydymo sklandumui, paciento gyvenimo kokybei ir kt. Mokslinių tyrimų rezultatai rodo, kad vertinant pacientų švietimo naudą iš paciento perspektyvos, galima teigti, kad švietimas gydymo, jo šalutinių poveikių ir laukiančių procedūrų klausimais sumažina pacientų patiriamą nerimą bei baimę, depresijos išsivystymo tikimybę [15,16], taip pat padidina žinojimą ir užtikrina pozityvias patirtis gydymo eigoje [17].

Tyrimuose išskiriami pirminiai ir antriniai pacientų šviečiamojo pobūdžio intervencijų rezultatai. Pirmiausia atskleista nauda pacientų gyvenimo kokybei bendrąja prasme, o kaip antrinė edukacinių veiklų išdava išskiriami geresni psichosocialiniai įgūdžiai, susiję su patiriamo emocinio distreso, ligos simptomų valdymu, didesne saviverte ir pasitikėjimu, padidėjusiomis žiniomis apie ligą. Šviečiamojo pobūdžio intervencijos taip pat susijusios ir su fizinių ligos simptomų palengvinimu [18,19]. Edukacinės programos, pagal kurias vykdomos tokios veiklos kaip fizinio aktyvumo užsiėmimai, relaksacijos mokymai, mitybos įpročių ugdymas, daro reikšmingai teigiamą poveikį lėtinio nuovargio, atsiradusio dėl onkologinės ligos, mažinimui [19].

Mokslinėje literatūroje taip pat išskiriama edukacinės veiklos nauda su ligoniu dirbantiems specialistams, organizacijai ir sveikatos priežiūrai plačiąja prasme. Pastebėtina, kad pacientų švietimas yra labai svarbus elementas siekiant užtikrinti kokybišką onkologinių ligonių sveikatos priežiūrą [23]. Tikslinga šviečiamojo pobūdžio veikla gali sutrumpinti gulėjimo ligoninėje trukmę, pakartotinų apsilankymų pas specialistą skaičių bei sumažinti gydymo kaštus [16, 20-22]. Taip pat pacientų švietimas gali būti laikomas įrankiu, užtikrinančiu sklandesnę ligos gydymo procesą, nes pacientai, turintys jiems reikalingos ir patikimos informacijos, dažniau laikosi gydymo rekomendacijų. Kompetentingos informacijos turėjimas įgalina pacientus aktyviau dalyvauti savo ligos gydyme, pagerina komunikaciją ir bendradarbiavimą su specialistais [18, 24].

Pacientų, sergančių krūties vėžiu, mokyklos Klaipėdos universitetinėje ligoninėje veiklos apžvalga. Šiuolaik-

kinėje sveikatos priežiūroje terminai paciento „gyvenimo kokybė“ ir „pasitenkinimas paslaugomis“ tampa ne mažiau svarbūs nei gydymas moderniausiomis technologijomis ir metodais. Todėl į asmenį orientuotas kompleksinis gydymas palaipsniui integruojamas į rutininę gydymo įstaigų veiklą ir vis daugiau gydytojų į pacientą pradeda žiūrėti holistiškai. Pabrėžtina, kad informacijos ir pagalbos paslaugos laikomos vienu optimaliausių įrankių šiems siekiams įgyvendinti. Atsižvelgiant į pastarąsias tendencijas, įtvirtintas mokslinių tyrimų rezultatuose bei tarptautinio lygmens dokumentuose bei remiantis darbo su pacientais praktika, Klaipėdos universitetinėje ligoninėje susibūrė onkologijos srityje dirbančių specialistų iniciatyvinė grupė. Ši grupė parengė projektą steigti „Pacientų, sergančių krūties vėžiu, mokyklą“. Projektas bus praktiškai įgyvendinamas jau nuo 2019 m. pradžios.

Pacientų mokyklos veikla pirmiausia bus orientuota į krūties piktybinėmis ligomis sergančius asmenis ir jų artimuosius. Planuojama dirbti ir su kitomis onkologinėmis ligomis sergančiais pacientais. Pagrindinis mokyklos tikslas – šiuo metu pagerinti krūties vėžiu sergančių pacientų sveikatos priežiūros rezultatus ir palengvinti jiems keliamą ligos „naštą“ formuojant ligos valdymo, sveikatos savikontrolės įgūdžius. Šiems siekiams įgyvendinti bus vykdomos įvairios edukacinės intervencijos, pradedant nuo informacijos dalijimosi ir bendravimo su pacientais paskaitų metu ir baigiant praktiniais užsiėmimais.

Pacientų mokykloje aptariamų temų spektras labai platus: nuo konkrečių su tyrimais, gydymu ir jo šalutiniais reiškiniais susijusių klausimų iki praktinių mitybos, fizinio aktyvumo, tarpasmeninių santykių, įvairių baimių ir streso įveikos bei dvasinio pobūdžio rekomendacijų. Iš viso numatytos 6 didelės temų grupės (nuo diagnozės konstatavimo iki gyvenimo po gydymo). Taigi užsiėmimų metu įstaigoje dirbantys sveikatos priežiūros specialistai suteiks informaciją, kuri sergančiajam svarbi, kai reikia priimti su gydymu susijusius sprendimus, įveikti su liga susijusius fizinius ir psichosocialinius iššūkius, integruotis į kasdienį gyvenimą po aktyvaus gydymo laikotarpio.

Kad savanoriškais pagrindais mokykloje dirbančių specialistų teikiama informacija ir pagalba būtų visiems suprantama ir prieinama, numatyta pasitelkti moderniausias komunikacines priemones, vizualinę medžiagą ir kt. Pacientai taip pat turės nuotolinę prieigą prie patogiai valdomos informacijos apie onkologines ligas, kuri bus patikima ir pagrįsta klinikinėmis praktinėmis rekomendacijomis.

Minėta specialistų iniciatyva siekiama praplėsti pacientų žinojimą apie savo ligą ir jos gydymą, padidinti pasitikėjimą gydančiu personalu ir pasitenkinimą paslaugomis, ugdyti ligos valdymo įgūdžius, užtikrinti patikimos informacijos prieinamumą. Manoma, kad dėl šioje mokykloje vykdomų

veiklų bus sumažintas pacientų patiriamas stresas ir distresas, bejėgiškumo jausmas, nepasitikėjimas sveikatos priežiūros sistema ir pasimetimas gydymo procese, o tai nulems ir mažesnę papildomų (neefektyvių) sveikatos priežiūros paslaugų naudojimą ir didins pasitenkinimą teikiamų paslaugų kokybe.

Išvados

1. Krūties vėžys – dažniausiai diagnozuojama onkologinė liga tarp moterų bei antra pagal dažnumą onkologinė liga pasaulyje. Informacijos poreikis krūties vėžiu sergantiems yra labai aktualus ir svarbi tema. Onkologine liga sergančiųjų informacijos klausimai yra įvairialypiai. Pacientams reikalinga informacija apie jų ligą, gydymo ypatumus bei papildomos pagalbos galimybes.

2. Tikslingas informacijos suteikimas, edukacinių intervencijų vykdymas rutininėje gydymo įstaigų praktikoje reikšmingai susijęs su gydymo procesų sklandumo užtikrinimu, teikiamų paslaugų kokybe ir pacientų pasitenkinimu. Kompleksinių pacientų informacijos poreikių tenkinimas vykdamas įvairias edukacinio pobūdžio veiklas laikytinas integralios, aukščiausios kokybės sveikatos priežiūros sąlyga.

3. Atsižvelgiant į pasaulinę praktiką, mokslinių tyrimų tendencijas ir darbinę gydytojų patirtį, Klaipėdos universitetinėje ligoninėje nuo 2019 m. pradžios pradės veikti „Pacientų, sergančių krūties vėžiu, mokyklą“, kurios tikslas spręsti šiame straipsnyje aptartas pacientų edukacijos problemas.

Literatūra

1. Kimiafar K, Sarbaz M, Shahid Sales S, Esmaceli M, Javame Ghazvini Z. Breast cancer patients' information needs and information-seeking behavior in a developing country. *The Breast* 2016;28:156-160. <https://doi.org/10.1016/j.breast.2016.05.011>
2. Berger O, Grønberg B, Loge J, Kaasa S, Sand K. Cancer patients' knowledge about their disease and treatment before, during and after treatment: a prospective, longitudinal study. *BMC Cancer* 2018;18(1). doi:10.1186/s12885-018-4164-5 <https://doi.org/10.1186/s12885-018-4164-5>
3. Bray F, Ferlay J, Soerjomataram I, Siegel R, Torre L. and Jemal A. Global cancer statistics 2018: GLOBOCAN estimates of incidence and mortality worldwide for 36 cancers in 185 countries. *CA: A Cancer Journal for Clinicians*, 2018. <https://doi.org/10.3322/caac.21492>
4. Higienos institutas. Stat.hi.lt. https://stat.hi.lt/default.aspx?report_id=168. Published 2018. Accessed October 31, 2018.
5. Engqvist Boman L, Sandelin K, Wengström Y, Silén C. Patients' learning and understanding during their breast cancer trajectory. *Patient Educ Couns* 2017; 100(5):795-804. <https://doi.org/10.1016/j.pec.2016.12.024>

6. Mekuria AB, Erku DA, Belachew SA. Preferred information sources and needs of cancer patients on disease symptoms and management: a cross-sectional study. *Patient Prefer Adherence* 2016;10:1991-1997. Published 2016 Sep 29.
7. Clarke M, Moore J, Steege L. et al. Health information needs, sources, and barriers of primary care patients to achieve patient-centered care: A literature review. *Health Informatics J* 2016;22(4):992-1016.
<https://doi.org/10.1177/1460458215602939>
8. Hajian S, Mehrabi E, Simbar M, Houshyari M. Coping strategies and experiences in women with a primary breast cancer diagnosis. *Asian Pac J Cancer Prev* 2017;18(1):215-224. Published.
9. Lavdaniti M, Barbas G, Fratzana A. et al. Evaluation of depression in colon cancer patients. *Hsl* 2012; 6:681–92.
10. Maloney EK, D'Agostino TA, Heerd A. et al. Sources and types of online information that breast cancer patients read and discuss with their doctors. *Palliat Support Care* 2013;13(2):107-14.
<https://doi.org/10.1017/S1478951513000862>
11. Goss C, Deledda G, Bottacini A. et al. Information needs of female Italian breast cancer patients during their first oncological consultation. *European Journal of Oncology Nursing* 2015;19(5):451-457.
<https://doi.org/10.1016/j.ejon.2015.02.003>
12. Abi Nader E, Kourie H, Ghosn M et al. Informational needs of women with breast cancer treated with chemotherapy. *Asian Pacific Journal of Cancer Prevention* 2016;17(4):1797-1800.
<https://doi.org/10.7314/APJCP.2016.17.4.1797>
13. Schmidt A, Ernstmann N, Wesselmann S, Pfaff H, Wirtz M, Kowalski C. After initial treatment for primary breast cancer: information needs, health literacy, and the role of health care workers. *Supportive Care in Cancer* 2015;
14. Littlechild S, Barr L. Using the Internet for information about breast cancer: a questionnaire-based study. *Patient Educ Couns* 2013; 92(3):413-417.
<https://doi.org/10.1016/j.pec.2013.06.018>
15. Garcia S. The effects of education on anxiety levels in patients receiving chemotherapy for the first time: an integrative review. *Clin J Oncol Nurs* 2014; 18(5):516-521.
<https://doi.org/10.1188/14.CJON.18-05AP>
16. Gordon L, Beesley V, Scuffham P. Evidence on the economic value of psychosocial interventions to alleviate anxiety and depression among cancer survivors: a systematic review. *Asia Pac J Clin Oncol* 2011;7(2):96-105.
<https://doi.org/10.1111/j.1743-7563.2011.01395.x>
17. Jimenez Y, Cumming S, Wang W, Stuart K, Thwaites D, Lewis S. Patient education using virtual reality increases knowledge and positive experience for breast cancer patients undergoing radiation therapy. *Supportive Care in Cancer* 2018;26(8):2879-2888.
<https://doi.org/10.1007/s00520-018-4114-4>
18. Ellegaard M, Jensen A, Lomborg K. Development of a cancer self-management education programme for women with breast cancer at the end of primary treatment. *Journal of Cancer Education* 2018.
<https://doi.org/10.1007/s13187-018-1390-0>
19. Shizheng D, Lingli H, Jianshu D. et al. Patient education programs for cancer-related fatigue: a systematic review. *Patient Education and Counseling*, November 2015; 98(11):1308-1319.
<https://doi.org/10.1016/j.pec.2015.05.003>
20. Jansen F, van Zwieten V, Coupé VM, Leemans CR, Verdonck-de Leeuw IM. A review on cost-effectiveness and cost-utility of psychosocial care in cancer patients. *Asia Pac J Oncol Nurs* 2016;3(2):125-136.
21. Domain team et al. NHS England: Personalised Care & Support Planning Handbook 2015. Available at: <https://www.england.nhs.uk>;
22. Arving C, Brandberg Y, Feldman I, Johansson B, Glimelius B. Cost-utility analysis of individual psychosocial support interventions for breast cancer patients in a randomized controlled study. *Psychooncology* 2013; 23(3):251-258.
<https://doi.org/10.1002/pon.3411>
23. Schapira L. 2018. Patient education is an essential element of quality cancer care. *ASCO daily news* 2018.
24. Gauthier-Frohlick D, Boyko S, Conlon M. et al. Evaluation of cancer patient education and services. *Journal of Cancer Education* 2010; 25(1):43-48.
<https://doi.org/10.1007/s13187-009-0008-y>

EDUCATIONAL ACTIVITY AS A CONDITION OF INTEGRAL HEALTH CARE: THEORETICAL INSIGHTS AND PRACTICAL APPLICATION
A.Česnavičius, S.Savickaitė, J.Remeikienė, A.Maksimova, A.Čižauskaitė, A.Česas

Key words: breast cancer, patient education, informational needs, psychosocial well-being, integral health care.

Summary

Education of patients with diagnosed cancer is a major issue in our modern society. Multiple studies show that patients experience multiple social, physical and psychological problems, therefore, the demand of information is high. Special attention should be paid to women diagnosed with breast cancer, as it is the most common cancer disease among them. Consequently, the risk of developing anxiety and depression during treatment is high. Firstly, education is beneficial for both: patients and their doctors. Educational interventions help deny false information and “stigma” which patients learn from the Internet. Furthermore, it encourages people to actively participate in their own treatment planning and helps to increase the quality of life.

Aim of this study: to discuss theoretical and practical aspects of patient education as an integral part of the health care provision for patients with breast cancer.

Correspondence to: samantasavickaite@yahoo.com